

VR̥ṢASĀRASAM̐GRAHA
A Critical Edition in Progress
Version of June 29, 2021

Csaba Kiss

Contents

चतुर्थो ऽध्यायः	4
-----------------------	---

वृषसारसंग्रहः

[चतुर्थोऽध्यायः]

[यमेषु सत्यम् (२)]

अनर्थयज्ञ उवाच ।

सद्भावः सत्यमित्याहुर्दृष्टप्रत्ययमेव वा ।

यथाभूतार्थकथनं तत्सत्यकथनं स्मृतम् ॥ ४:१॥

आक्रोशताडनादीनि यः सहेतु सुदुःसहम् ।

क्षमते यो जितात्मा तु स च सत्यमुदाहृतम् ॥ ४:२॥

वधार्थमुद्यतः शस्त्रं यदि पृच्छेत कर्हिचित् ।

न तत्र सत्यं वक्तव्यमनृतं सत्यमुच्यते ॥ ४:३॥

वधार्हः पुरुषः कश्चिद्भजेत्पथि भयातुरः ।

पृच्छतोऽपि न वक्तव्यं सत्यं तद्वापि उच्यते ॥ ४:४॥

न नर्मयुक्तमनृतं हिनस्ति

न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले ।

प्राणात्यये सर्वधनापहारे

1a ≈ MBh 12.288.45d: सद्भावः सत्यमुच्यते • cf. also Brahmandapurāṇa 3.3.86ab: असद्भावोऽनृतं ज्ञेयं सद्भावः सत्यमुच्यते 1c cf. Śivadharmasāstra 11.105: स्वानुभूतं स्वदृष्टं च यः पृष्टार्थं न गूहति । यथाभूतार्थकथनमित्येतत्सत्यलक्षणम् ॥ 2 cf. Śivadharmasāstra 11.82: आक्रुष्टस्ताडितो वापि यो नाक्रोशेन्न ताडयेत् । वागाद्यविकृतः स्वस्थं क्षान्तिरेषा सुनिर्मला ॥

1a सद्भावः] CK₈₂K₇ ; सद्भाव° K₁₀E 1ab सत्यमित्याहुर्दृ°] C₄₅K₈₂K₇E ; सत्यमित्याहु दृ° C₉₄ , सत्यमित्याहु दृ° C₀₂ , सत्यामित्याहुर्दृ° K₁₀ 1b °प्रत्यय°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀ ; °प्रत्यय° C₀₂ , °प्रत्येय° K₇ , प्रत्यक्ष° E 1c यथाभूतार्थकथनं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; यथाभूतार्थ C₀₂^{ac} , यथाभूतार्थ*क्त कथनं C₀₂^{pc} 1d तत्सत्यकथनं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; तत्सत्यकथकं C₄₅ , कथनं स्मृतं C₀₂^{ac} , सत्यकथनं स्मृतं C₀₂^{pc} 2a °ताडना°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °नाडना° C₄₅ 2b सुदुःसहम्] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; सुदुसहं C₀₂ 2d सत्यमुदाहृतम्] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; सत्यमुदाहृतम् C₉₄ 3a °द्यतः] CK₁₀K₇E ; °द्यत K₈₂ • शस्त्रं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; शस्त्र C₀₂ , सत्य C₄₅E 3b कर्हिचित्] CE ; कर्हिचित् K₈₂K₁₀K₇ 3c सत्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; सत्य C₄₅E 4b °तुरः] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °तुर C₄₅ 4c पृच्छतो] CK₈₂K₁₀K₇ ; पृच्छते E 4d तद्वापि] CK₈₂K₇E ; तदपि K₁₀ 5a हिनस्ति] C₉₄C₄₅K₁₀K₇ ; हि नास्ति C₀₂K₈₂E 5b राजन्न] C₉₄C₄₅K₁₀K₇E ; राज न C₀₂ , राज्यं न K₈₂ 5c °त्यये] CK₈₂K₇E ; °त्यजे K₁₀ • °पहारे] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °प्रहारे C₀₂K₁₀

पञ्चानृतं सत्यमुदाहरन्ति ॥ ४:५॥

देवमानुषतिर्येषु सत्यं धर्मः परो यतः ।

सत्यं श्रेष्ठं वरिष्ठं च सत्यं धर्मः सनातनः ॥ ४:६॥

सत्यं सागरमव्यक्तं सत्यमक्षयभोगदम् ।

सत्यं पोतः परत्रार्थं सत्यं पन्थानं विस्तरम् ॥ ४:७॥

सत्यमिष्टगतिः प्रोक्तं सत्यं यज्ञमनुत्तमम् ।

सत्यं तीर्थं परं तीर्थं सत्यं दानमनन्तकम् ॥ ४:८॥

सत्यं शीलं तपो ज्ञानं सत्यं शौचं दमः शमः ।

सत्यं सोपानमूर्ध्वस्य सत्यं कीर्तिर्यशः सुखम् ॥ ४:९॥

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् ।

अश्वमेधसहस्राद्धिं सत्यमेव विशिष्यते ॥ ४:१०॥

सत्येन तपते सूर्यः सत्येन पृथिवी स्थिता ।

5 cf. MBh 1.77.16: न नर्मयुक्तं वचनं हिनस्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । प्राणात्यये सर्वधनापहारे पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥; MBh 12.159.28: न नर्मयुक्तं वचनं हिनस्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । न गुर्वर्थे नात्मनो जीवितार्थे पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥; MatPu 31.16: न नर्मयुक्तं वचनं हिनस्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । प्राणात्यये सर्वधनापहारे पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥; Kaundinya's commentary ad PS 1.9: गोब्राह्मणार्थे ऽवचनं हिमस्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । प्राणात्यये सर्वधनापहारे पञ्चानृतानि आहुरपातकानि ॥; Abhidharmakośabhāṣya 24114–24117 (introduced by मोहजो मृषावादो यथाह): न नर्मयुक्तमनृतं हि नास्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । प्राणात्यये सर्वधनापहारे पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥ 9c cf. Varāhapurāṇa 193.36cd: सत्यं स्वर्गस्य सोपानं पारावारस्य नौरिव 10 = MBh 1.69.22 = MBh Indexes 13.20.330 = Mārkaṇḍeyapurāṇa 8.42 = Viṣṇudharmottarapurāṇa 3.265.7 ≈ MBh 12.156.26 (pāda d reads सत्यमेवातिरिच्यते) ≈ Viṣṇudharma 55.6 (pāda d reads सत्यमेतद्विशिष्यते) • cf. Śivadharmasāstra 11.107: अश्वमेधायुतं पूर्णं सत्यञ्च तुलितं पुरा । अश्वमेधायुतात्सत्यमधिकं बहुभिर्गुणैः ॥

6b °मानुष°] CK₈₂K₁₀E ; °मानुष्य° K₇ • सत्यं धर्मः परो यतः] C₄₅C₀₂ ; सत्यं धर्मः पयतः C₉₄ , सत्यं धर्मः परो यतः K₈₂K₇ , सत्यधर्मः परो यतः K₁₀ , सत्यधर्मपरायणः E 6c श्रेष्ठं] C K₈₂K₇ ; श्रेष्ठ K₁₀E • वरिष्ठं च] C₉₄C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; वरिष्ठम्वरिष्ठम्बच्च C₄₅^{ac} 6d सत्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; सत्य° C₄₅K₁₀ • धर्मः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; धर्मः C₀₂E 7a सत्यं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; सत्य C₀₂ 7b सत्यमक्षयभोगदम्] C₉₄K₈₂K₁₀K₇ ; सत्यमक्षयभोगदम् C₄₅C₀₂ , सत्यमक्षयते नरं E 7c पोतः] CK₁₀K₇ ; पोत K₈₂ , प्रोक्तः E 7d पन्थानं विस्तरम्] CK₈₂K₁₀K₇ ; यज्ञानविस्तरम् E 8a °ष्टगतिः] CK₈₂K₇E ; °ष्टागतिः K₁₀ 8c तीर्थं] CK₈₂ ; तीर्थ K₁₀K₇ , तीर्थात् E 9a सत्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; सत्य C₄₅ 9b शमः] CK₈₂K₇E ; शमम् K₁₀ 9c सत्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀E ; सत्यं C₄₅ , सत्य K₇ 9d सुखम्] CK₈₂K₁₀K₇ ; सुखः E 10a °सहस्रं च] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °सहस्रस्य C₀₂ 10b तुलया] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; तुल्यया C₀₂ 10c °सहस्राद्धिं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °सहस्रा हि C₀₂ 10d एव] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; एवं C₀₂E 11ab सूर्यः सत्येन पृथिवी स्थिता] K₈₂K₇ ; सूर्यः सत्येन पृथि स्थिताः C₉₄ , सूर्यः सत्येन पृथिवी स्थिता C₄₅ , सूर्य सत्येन पृथिवी स्थिताः C₀₂ , सूर्य (सत्ये) ××× वी स्थिता K₁₀ , सूर्यः सत्येन पृथिवी स्थिताः E

सत्येन वायवो वान्ति सत्ये तोयं च शीतलम् ॥ ४:११॥
 तिष्ठन्ति सागराः सत्ये समयेन प्रियव्रतः ।
 सत्ये तिष्ठति गोविन्दो बलिबन्धनकारणात् ॥ ४:१२॥
 अग्निर्दहति सत्येन सत्येन शशिनाचरः ।
 सत्येन विन्ध्यास्तिष्ठन्ति वर्धमानो न वर्धते ॥ ४:१३॥
 लोकालोकः स्थितः सत्ये मेरुः सत्ये प्रतिष्ठितः ।
 वेदास्तिष्ठन्ति सत्येषु धर्मः सत्ये प्रतिष्ठति ॥ ४:१४॥
 सत्यं गौः क्षरते क्षीरं सत्यं क्षीरे घृतं स्थितम् ।
 सत्ये जीवः स्थितो देहे सत्यं जीवः सनातनः ॥ ४:१५॥
 सत्यमेकेन सम्प्राप्तो धर्मसाधननिश्चयः ।
 रामराघववीर्येण सत्यमेकं सुरक्षितम् ॥ ४:१६॥
 एतत्सत्यविधानस्य कीर्तितं तव सुव्रत ।
 सर्वलोकहितार्थाय किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४:१७॥
 विगतराग उवाच ।
 न हि तृप्तिं विजानामि श्रुत्वा धर्मं तवाप्यहम् ।
 उपरिष्ठादतो भूयः कथयस्व तपोधन ॥ ४:१८॥

[यमेष्वस्तेयम् (३)]

11c ≈ Varāhapurāṇa 193.37: सूर्यस्तपति सत्येन वातः सत्येन वाति च । अग्निर्दहति सत्येन सत्येन पृथिवी स्थिता ॥ 13c ≈ Varāhapurāṇa 193.37cd: अग्निर्दहति सत्येन सत्येन पृथिवी स्थिता

11c वायवो] CK₈₂K₇E ; वात्यवो K₁₀ 11d सत्ये] CK₈₂K₁₀K₇ ; सत्यात् E 12a सागराः] C₉₄
 C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; सागरा C₀₂ 12b समयेन] CK₈₂K₁₀K₇ ; सत्येन च E 13ab सत्येन सत्येन]
 CK₈₂K₁₀E ; सत्येन K₈₂K₇ 13b शशिनाचरः] conj. ; शशिभाचरः } C₉₄ , शशिराचरः K₈₂K₁₀
 K₇ , शशि*चरः C₄₅ , स शिरा वरः C₀₂ , शशिभाचरः E 13c विन्ध्यास्तिष्ठन्ति] C₉₄K₈₂K₇ ;
 विन्ध्यस्तिष्ठन्ति C₄₅K₁₀ , विन्ध्या तिष्ठन्ति C₀₂ , तिष्ठते विन्ध्यो E 14a °लोकः] E ; °लोक C
 K₈₂K₁₀K₇ • स्थितः] CK₈₂K₁₀E ; स्थिः K₇ • सत्ये] CK₈₂K₁₀K₇ ; सत्यं E 14b मेरुः] C₉₄C₄₅K₈₂
 K₁₀K₇ ; मेरु C₀₂E 14c वेदास्ति°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; देवास्ति° C₄₅ , वेदा ति° E 14d सत्ये]
 C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; धर्मे C₀₂ • प्रतिष्ठति] CK₈₂K₁₀E ; प्रतिष्ठति K₇^{ac} , प्रतिष्ठितः K₇^{pc} 15a गौः]
 C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; गौ C₀₂K₁₀ 15ab क्षीरं सत्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; क्षीत्यं C₄₅^{ac} , क्सी* नित्यं C₄₅
 15b क्षीरे घृतं स्थितम्] C₉₄C₄₅K₈₂K₇ ; क्षीरं घृतं स्थितम् C₀₂ , क्षीरे घृतं स्थितम् K₁₀ , क्षीरं स्थितं
 घृतम् E 15c सत्ये जीवः] CK₈₂K₁₀ ; सत्ये जीव K₇ , सत्यं जीव E 15d जीवः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀
 K₇E ; जीव C₀₂ 16a सत्यमेकेन] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; सत्यमेकेन K₁₀ , सत्यमेकैः C₄₅ 16b धर्म°]
 E ; धर्मः CK₈₂K₁₀K₇ • °निश्चयः] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °निश्चः C₉₄ 16d सत्यमेकं] CK₈₂K₇E ;
 सत्यमेकं K₁₀ • सुरक्षितम्] C₉₄C₀₂K₁₀K₇E ; सुरक्षितः K₈₂ , सुरिक्षितम् C₄₅ 17a एतत्सत्य°] C₉₄
 C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; एवं सत्य° C₄₅ 17b सुव्रत] C₉₄K₈₂K₇ ; सुव्रते C₄₅K₁₀ , सुव्रतः } C₀₂ , सुव्रतं E
 18a तृप्तिं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; तृप्ति C₀₂ • विजानामि] CK₈₂K₇E ; विनामि K₁₀ 18b श्रुत्वा धर्मं
 तवाप्यहम्] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; श्रु धर्मन्तवाप्यहम् C₉₄ , धर्मं श्रुत्वा तथाप्यहम् E 18d °धन] C₀₂
 K₈₂K₁₀E ; °धून C₉₄ , °धनः C₄₅K₇

अनर्थयज्ञ उवाच ।
 स्तेयं शृण्वथ विप्रेन्द्र पञ्चधा परिकीर्तितम् ।
 अदत्तादानमादौ तु उत्कोचं च ततः परम् ।
 प्रस्थव्याजस्तुलाव्याजः प्रसह्यस्तेय पञ्चमम् ॥ ४:१९ ॥
 धृष्टदुष्टप्रभावेन परद्रव्यापकर्षणम् ।
 वार्यमाणो ऽपि दुर्बुद्धिरदत्तादानमुच्यते ॥ ४:२० ॥
 उत्कोचं शृणु विप्रेन्द्र धर्मसंकरकारकम् ।
 मूल्यं कार्यविनाशार्थमुत्कोचः परिगृह्यते ।
 तेन चासौ विजानीयाद्द्रव्यलोभबलात्कृतम् ॥ ४:२१ ॥
 प्रस्थव्याज-उपायेन कुटुम्बं त्रातुमिच्छति ।
 तं च स्तेनं विजानीयात्परद्रव्यापहारकम् ॥ ४:२२ ॥
 तुलाव्याज-उपायेन परस्वार्थं हरेद्यदि ।
 चौरलक्षणकाश्चान्ये कूटकापटिका नराः ॥ ४:२३ ॥
 दुर्बलार्जवबालेषु च्छसना वा बलेन वा ।
 अपहृत्य धनं मूढः स चोरश्चोर उच्यते ॥ ४:२४ ॥
 नास्ति स्तेयसमं पापं नास्त्यधर्मश्च तत्समः ।
 नास्ति स्तेनसमाकीर्तिर्नास्ति स्तेनसमो ऽनयः ॥ ४:२५ ॥

23cd cf. Umāmaheśvarasamvāda 8.3cd: कूटकापटिकाश्चैव सत्यार्जवविवर्जिताः

19b °कीर्तितम्] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °कीर्तिताम् C₄₅ 19d उत्कोचं च ततः] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇
 ; त्कोच ततः C₄₅, उत्कोचं चानृतः E 19c तुलाव्याजः] C₄₅K₇E ; तुलाव्याज C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀
 19d °सह्य°] CK₈₂K₇E ; °सह्ये K₁₀ • °स्तेय] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀E ; °स्तेन C₉₄K₇ • पञ्चमम्] C₉₄
 C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; पञ्चमः C₀₂E 20a धृष्टदुष्ट°] C₉₄K₈₂K₇E ; धृष्टदुष्ट° C₄₅, धृतदुष्ट° C₀₂, दृष्टदुष्ट°
 K₁₀ 20b °कर्षणम्] CK₁₀K₇E ; °कर्षण K₈₂ 20b वार्यमाणो ऽपि] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; वार्यमानो
 वि° C₄₅ 21a उत्कोचं] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; उत्कोच C₉₄ • विप्रेन्द्र] CK₈₂K₇E ; विद्रेन्द्र K₁₀
 21b °संकर°] C₀₂K₈₂ ; °शङ्कर° C₉₄C₄₅K₁₀, °सकर° K₇, °संहार° E • °कारकम्] CK₁₀K₇E
 ; °कारकः K₈₂ 21c मूल्यं] conj. ; मूल CK₈₂K₁₀K₇E • °विनाशार्थ°] CK₈₂K₁₀K₇E ; °विनार्थ°
 K₈₂ 21d °त्कोचः] CK₈₂K₇ ; °त्कोचं K₁₀, °त्कोच E 21ef विजानीयाद्°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E
 ; विजानीया द्र° C₀₂ 22c तं च स्तेनं] C₉₄ ; तच्च स्तेन C₄₅, तं च स्तेयं K₈₂, तच्च तेय K₁₀,
 सो ऽपि तेन C₀₂E, तच्च तेन K₇ 22d °हारकम्] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °हारकः C₀₂, °हारका K₈₂
 °हारकाः K₁₀ 23a परस्वार्थ°] C₉₄C₀₂K₈₂K₇ ; परस्वार्थ C₄₅K₁₀, परस्यार्थ E • हरेद्यदि] C₉₄C₀₂
 K₈₂K₁₀K₇E ; हरेद्यति C₄₅ 23d कूटकापटिका] K₁₀ ; कुटका यटिका C₉₄, कूटकायटिका C₄₅C₀₂
 K₈₂K₇, कूटकार्यटिका K₈₂E 24a °जव°] CK₈₂K₇E ; °जव° K₁₀ 24b च्छसना] E ; च्छन्मना
 CK₈₂K₁₀, च्छत्माना K₇ 24cd मूढः स] CK₈₂K₇E ; मूढास्स K₁₀ 24d चोरश्चोर] C₉₄C₀₂K₁₀E ;
 चौर चोर C₄₅, चौरश्चौर K₈₂, चौरश्चोर K₇ 25ab (नास्ति ... तत्समः)] CK₈₂K₁₀K₇ ; omitted
 in E 25a स्तेय°] K₈₂K₇ ; तेन C₉₄, स्तेन° C₄₅C₀₂K₁₀, omitted in E 25b °समः] C₉₄C₄₅
 K₈₂K₁₀K₇ ; °समं C₀₂, omitted in E 25cd (नास्ति ... ऽनयः)] CK₈₂K₁₀K₇ ; omitted in E
 25c स्तेन°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀ ; तेन C₀₂, स्तेय° K₇, omitted in E • °समा°] C₄₅C₀₂K₁₀ ; °समो
 C₉₄K₈₂K₇, omitted in E 25d स्तेन°] CK₁₀E ; स्तेय° K₈₂K₇

नास्ति स्तेयसमाविद्या नास्ति स्तेनसमः खलः ।
 नास्ति स्तेनसम अज्ञो नास्ति स्तेनसमो ऽलसः ॥ ४:२६ ॥
 नास्ति स्तेनसमो द्वेष्यो नास्ति स्तेनसमो ऽप्रियः ।
 नास्ति स्तेयसमं दुःखं नास्ति स्तेनसमो ऽयशः ॥ ४:२७ ॥
 प्रच्छन्नो ह्रियते ऽर्थमन्यपुरुषः प्रत्यक्षमन्यो हरेत्
 निक्षेपाद्धनहारिणो ऽन्यमधमो व्याजेन चान्यो हरेत् ।
 अन्ये लेख्यविकल्पनाहृतधना †अन्यो हृताद्वै हृता†
 †अन्यः क्रीतधनो ऽपरो धयहृत† एते जघन्याः स्मृताः ॥ ४:२८ ॥
 स्तेनस्तुल्य न मूढमस्ति पुरुषो धर्मार्थहीनो ऽधमः
 यावज्जीवति शङ्कया नरपतेः संव्रस्यमानो रटन् ।
 प्राप्तःशासन तीव्रसह्यविषमं प्राप्नोति कर्मेरितः
 कालेन म्रियते स याति निरयमाक्रन्दमानो भृशम् ॥ ४:२९ ॥
 नीत्वा दुर्गतिकोटिकल्प निरयात्तिर्यत्वमायान्ति ते

29 The lower folio side in exposure 49 in K₁₀ is rather blurred and seems to be partly erased, therefore all the readings in this MS for verses 4.29–46 are rather uncertain, even if not indicated explicitly.

26a स्तेय°] K₈₂K₇E ; स्तेन° CK₁₀ • °समा] C₀₂K₁₀ ; °समो C₉₄C₄₅K₈₂K₇E 26b स्तेन°] C
 K₁₀ ; स्तेय° K₈₂K₇, तेन E 26c स्तेन°] C₉₄C₄₅K₁₀K₇ ; स्तेय° C₀₂K₈₂E • °सम] CK₈₂K₇E
 (unmetr.) ; °सम K₁₀ • अज्ञो] C₄₅ ; अज्ञ° C₉₄, अज्ञ C₀₂K₈₂K₁₀K₇, अज्ञः E 26d स्तेन°]
 C₉₄C₄₅K₁₀ ; स्तेय° C₀₂K₈₂K₇, तेन E 27a स्तेन°] C₉₄C₄₅K₁₀ ; स्तेय° C₀₂K₈₂K₇, तेन E
 27b स्तेन°] K₁₀ ; स्तेय° CK₈₂K₇E 27c स्तेय°] C₀₂ ; स्तेन° C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀, स्तेन्य° K₇,
 तेन E 27d स्तेन°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀ ; स्तेय° C₀₂K₇, तेन E 28a प्रच्छन्नो] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E
 ; प्रस्थन्नो C₄₅ • ऽर्थमन्यपुरुषः] C₄₅K₇ ; च वित्तमथवा K₈₂^{pe}E, वित्तम् C₉₄K₈₂^{ac}K₁₀, चित्त C₀₂
 • प्रत्यक्षमन्यो] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; प्रत्यक्षमन्यो C₄₅, प्रत्यक्षमन्यो E 28b निक्षेपाद्धन°] C₉₄C₄₅
 K₈₂ ; निक्षेपा धन° C₀₂K₁₀K₇, निक्षेपात्रय° E • °हारिणो] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; °हारिण्यो C₄₅,
 °हारिणा K₁₀ • ऽन्यमधमो] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; ऽन्यमधनो C₀₂, ऽन्यविधयो E • चान्यो] CK₈₂
 K₁₀K₇ ; चान्या E • हरेत्] CK₁₀K₇E ; हरे K₈₂ 28c अन्ये लेख्य°] corr. ; अन्या लेख° C₄₅C₀₂,
 अन्यो लेख्य° C₉₄, अन्यो लेख्य° K₈₂K₁₀K₇, अन्योल्लेख्य E • °धना अन्यो] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E
 ; °धन्यो C₄₅ • हृताद्वै] CK₇E ; हृतद्वै K₈₂, हृताद्वै K₁₀ 28d अन्यः क्रीतधनो] CK₈₂K₁₀ ; अन्य
 क्रीतधनो K₇, अनाश्रीतधनं E • ऽपरो धयहृत] C₉₄C₀₂K₁₀ ; परो धयहृत C₄₅, परो धनहृत
 K₈₂, परोधप्रहृत K₇, मदा ह्यपहृत E • जघन्याः] CK₈₂K₁₀K₇ ; जघन्यः E 29a स्तेनस्तुल्य]
 E ; स्तेनस्तुल्य C₉₄C₄₅K₇ (unmetr.), स्तेयस्तुल्य C₀₂, स्तेयस्तुल्य K₈₂ (unmetr.), तेन तुल्य K₁₀
 (unmetr.) 29b यावज्जीवति] CK₈₂K₁₀K₇ ; यावत्तज्जीवति E • °पतेः] C₄₅K₁₀K₇ ; °पतिः C₉₄
 C₀₂K₈₂E • संव्रस्यमानो रटन्] CK₈₂K₁₀K₇ ; संव्रास्यमानो शठः E 29c प्राप्तः°] CK₁₀K₇E ; प्राप्त°
 K₈₂ • °सह्य°] CK₈₂K₇ ; ×× K₁₀, °सद्य° E • °विषमं] em. ; °विषमः CK₈₂K₇E, ×××
 K₁₀ • कर्मेरितः] C₄₅C₀₂K₈₂K₇E ; कर्मेरितः C₉₄, ××रितः K₁₀ 29d निरयमाक्रन्दमानो] CK₈₂ ;
 निरयमाक्रन्दमानो K₁₀, निरयं स क्रन्दमानो K₇, नियममाक्रन्दमानो E 30a निरयात्तिर्यत्व°]
 C₄₅K₈₂ ; निरयान्तिर्यत्व° C₉₄, निरया तिर्यत्व° C₀₂, निरयात्तिर्यत्व° K₁₀, निरयान्तिर्यक्ष°
 K₇, निरयान्तिर्यक्° E

तिर्यत्वे च तथैवमेकशतिकं प्रभ्रम्य वर्षावृद्धम् ।
मानुष्यं तदवाप्नुवन्ति विपुले दारिद्र्यरोगाकुलम्
तस्माद्गुर्गतिहेतु कर्म सकलं त्यक्त्वा शिवं चाश्रयेत् ॥ ४:३०॥

[यमेष्वानृशंस्यम् (४)]

अष्टमूर्तिशिवद्वेष्टा पितुर्मातुश्च यो द्विषेत् ।
गवां वा अतिथेर्द्वेष्टा नृशंसाः पञ्च एव ते ॥ ४:३१॥
अष्टमूर्तिः शिवः साक्षात्पञ्चव्योमसमन्वितः ।
सूर्यः सोमश्च दीक्षश्च दूषकः तन्नृशंसकः ॥ ४:३२॥
पिताकाशसमो ज्ञेयो जन्मोत्पत्तिकरः पिता ।
पितृदैवतमादित्यमानृशंस तमन्वितः ॥ ४:३३॥
पृथ्व्या गुरुतरी माता को न वन्देत् मातरम् ।
यज्ञदानतपोवेदास्तेन सर्वं कृतं भवेत् ॥ ४:३४॥
गावः पवित्रं मङ्गल्यं देवतानां च देवताः ।
सर्वदेवमया गावस्तस्मादेव न हिंसयेत् ॥ ४:३५॥
जातमात्रस्य लोकस्य गावस्त्राता न संशयः ।

35a ≈ Viṣṇusmṛti 23.57c: गावः पवित्रमङ्गल्यं (गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः) cf. also MBh Indices 13.15.33: गावः पवित्रं परमं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः and Agnipurāṇa 291.1cd: गावः पवित्रा माङ्गल्या गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः 35c = Viṣṇudharmottarapurāṇa 3.291.25c

30b तिर्यत्वे] CK₈₂K₇ ; तिर्यक्त्वे K₁₀, तिर्यक्त्वे E • तथैवमेकशतिकं] C₄₅ ; तथैकमेकशतिकं C₉₄K₈₂ K₇, तथैकमेकशतिक C₀₂ ; तथैकमेकशतिक K₁₀, तथैकमेकशतिक E • °भ्रम्य°] CK₇E ; °भ्रम्य K₈₂, °भ्रम्य K₁₀ • वर्षावृद्धम्] K₇^{pc} ; वर्षावृद्धम् C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇^{ac}, वर्षावृद्धः C₀₂E 30c मानुष्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; मानुष्य C₄₅ (unmetr.), मानुष्य K₁₀ (top of akṣaras lost) • विपुले] CK₈₂K₇ ; विपुले K₁₀ (top of akṣaras lost), विपुले E • दारिद्र्य°] CK₈₂K₇ ; *रि* K₁₀, दारिद्र्य° E 30d तस्माद्गु°] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; तस्मा दु° C₀₂, तस्मा दु° K₁₀ • चाश्रयेत्] CK₁₀K₇E ; चाश्रत् K₈₂ 31a °शिव°] CK₈₂K₁₀E ; °शिवं K₇ 31c गवां वा] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; अवाम्वा C₄₅, *रि*म्वा K₁₀ • अतिथेर्द्वे°] C₉₄C₄₅K₁₀K₇E ; अतिथिर्द्वे° C₀₂, अतिथे द्वे° K₈₂ 31d नृशंसाः] C₉₄C₀₂K₈₂ K₁₀ ; नृशंसा C₄₅K₇E 32a °मूर्तिः] CK₈₂K₁₀K₇ ; °मूर्ति° E 32b °न्वितः] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °न्विताः C₀₂K₁₀ 32c सूर्यः] CK₈₂ ; सूर्य° K₁₀K₇, सूर्य° E • दीक्ष°] CK₈₂K₇ ; दीक्ष° K₁₀, दीक्ष° E 32d तन्नृ°] em. TÖRZSÖK ; स नृ° CK₈₂K₁₀K₇E 33b °करः पिता] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °करः पिता K₁₀, °करपिता C₀₂ 33c °दैवत°] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; °दैवत° C₄₅, °वत° K₁₀ 33cd °दित्यमानृशंस तमन्वितः] em. ; °दिश्वमानृशंस तमन्वितः C₉₄C₄₅, °दित्यमनृशंस तमन्वितः C₀₂K₁₀, °दिश्व अनृशंस तमन्वितः K₈₂, °दिश्वमनृशंस तमन्वितः K₇, °दित्यमनृशंस ततो ऽन्वितः E 34a पृथ्व्या] C₉₄C₄₅K₇ ; पृथ्व्या C₀₂K₈₂, पृथ्वी K₁₀, पृथ्व्या E 34b वन्देत्] C₉₄K₈₂K₁₀K₇E ; वन्देन वन्देत् C₄₅, वन्द्येत C₀₂ 34d सर्व°] em. ; सर्व° CK₈₂K₁₀K₇E 35a पवित्रं] CK₈₂K₇E ; पवित्र K₁₀ • मङ्गल्यं] C₉₄C₄₅K₈₂ ; मङ्गल्य K₁₀, माङ्गल्य C₀₂K₇E • देवताः] C K₇ ; दैवताः K₈₂, देवताः K₁₀, देवता E 35d °स्मादेव] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; °स्मादुव C₄₅, °स्माद्गावं E 36a जातमात्रस्य लोकस्य] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; जातमात्रस्य लोकस्य K₁₀, सतसातस्य C₄₅^{ac}, सतसातस्य लोकस्य C₄₅^{pc}

घृतं क्षीरं दधि मूत्रं शकृत्कर्षणमेव च ॥ ४:३६॥

पञ्चामृतं पञ्चपवित्रपूतं

ये पञ्चगव्यं पुरुषाः पिबन्ति ।

ते वाजिमेधस्य फलं लभन्ति

तदक्षयं स्वर्गमवाप्नुवन्ति ॥ ४:३७॥

गोभिर्न तुल्यं धनमस्ति किञ्चिद्

दुह्यन्ति बाह्यन्ति बहिश्चरन्ति ।

तृणानि भुक्त्वा अमृतं स्रवन्ति

विप्रेषु दत्ताः कुलमुद्धरन्ति ॥ ४:३८॥

गवाह्निकं यश्च करोति नित्यं

शुश्रूषणं यः कुरुते गवां तु ।

अशेषयज्ञतपदानपुण्यं

36 See a passage in Śivadharṃottara 12.92 ff. (especially 12.92, 100, 102–104) that seems closely related to VSS 4.36–39: तृणानि खादन्ति वसन्त्यरण्ये पिबन्ति तोयान्यपरिग्रहाणि । दुह्यन्ति बाह्यन्ति पुनन्ति पापं गवां रसैर्ज्जीवति जीवलोकः॥ १२॥ कुतस्तेषां हि पापानि येषां गृहमलङ्कृतं । सततं बालवत्साभिर् गोभिः श्रीभिर् इव स्वयं॥ १३॥ ये कुर्वन्ति गवां भक्तिं तृणतोयप्रदानतः । प्रणसरोहनाद्यैश्च गवां लोकं व्रजन्ति ते॥ १४॥ तृणतोयप्रदेशेषु नीत्वा यत्नेन मातरः । ये रक्षन्ति सदा गोपाः शिवलोके व्रजन्ति ते॥ १५॥ ये शिवाय गुरोर्वापि गां प्रयच्छन्ति भक्तितः । ते मोदन्ति शिवलोके भोगैः कल्पायुतन्नराः॥ १६॥ निवेद्य गोरसं भक्त्या शिवाय शिवयोगिने । सर्वान्कामानवाप्नोति शिवलोकमितो गतः॥ १७॥ इहलोकसुखार्थाय परलोकहिताय च । सर्वस्वेनापि गान्तस्मादाददीत विपश्चितैः॥ १८॥ अहो सुमहदाश्चर्यमहो सुष्ठु सुभाषितं । यत्पवित्रश्च मृष्टश्च गोरसो बुद्धिवर्द्धनः॥ १९॥ गोमता निज्जिज्ञाताः लोका वृताशागोमताजिताः । गोमता निज्जिज्ञातः स्वर्गः समस्तं गोमता जितं॥ १००॥ गावो बन्धुर्मनुष्याणां गावश्च धनमुत्तमं । गावो येषां गृहे न स्युरबन्धुरिव तद्गृहं॥ १०१॥ स्पृष्ट्वा तु गावः शमयन्ति पापं दत्त्वा तु गावस्त्रिदिवं नयन्ति । संरक्षिताश्चोपनयन्ति वित्तं गोभिर्न तुल्यं धनमस्ति किञ्चित्॥ १०२॥ सम्पन्नमस्नाति ददाति नित्यं पापापहं मित्रविवर्द्धनं च । स एव चार्थः परिभुज्यते च गोभिर्न तुल्यं धनमस्ति किञ्चित्॥ १०३॥ तृणानि शुष्काणि वने चरित्वा पीत्वा च तोयान्यमृतं स्रवन्ति । यद्गोमयाद्यैश्च पुनन्ति लोकान्गोभिर्न तुल्यन्धनमस्ति किञ्चित्॥ १०४॥ स एव लोके परमः पवित्रो गवां रसः पुष्टि विवर्द्धनश्च । अस्नाति नित्यं विविधान्नयुक्तामिष्टश्चिरं येन शिव प्रसादात्॥ १०५॥ ... etc. 38a cf. MBh 13.51.26cd: गोभिस्तुल्यं न पश्यामि धनं किञ्चिदिहाच्युत

36d शकृत्क°] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; शकृत्क° K₁₀ , क्षत्क° C₄₅ 37a °पवित्रपूतम्] C₀₂K₈₂E ; °पवित्रपूतन C₉₄ (unmetr.), °पवित्रं C₄₅ (unmetr.), °पवित्रपूत K₁₀ , °पवित्रपूतनं K₇ (unmetr.) 37b °गव्यं] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °गव्या C₀₂ , °गव्या K₁₀ • पुरुषाः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; पुरुषा C₀₂ , पुरुषः E • पिबन्ति] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; विवन्ति C₀₂ 37c लभन्ति] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; भवन्ति C₀₂ 37d स्वर्ग°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; स्व° C₄₅ 38a गोभिर्न तु°] K₇ ; न गोभिस्तु° CK₈₂K₁₀ (unmetr.), न गावतु° E 38d दत्ताः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; दत्ता C₀₂ , दत्ता E 39a गवाह्निकं] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; गवाह्निकं C₉₄ • यश्च करोति] CK₈₂K₁₀K₇ ; यः प्रकरोति E 39b गवां तु] C₄₅K₇ ; गवान्तु C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀ , गवानाम् E 39c °तप°] CK₈₂K₇ ; °तप° K₁₀ , °जप° E

लभत्यसौ तमनृशंसकर्ता ॥ ४:३९॥

अतिथिं यो ऽनुगच्छेत अतिथिं यो ऽनुमन्यते ।
 अतिथिं यो ऽनुपूज्येत अतिथिं यः प्रशंसते ॥ ४:४०॥
 अतिथिं यो न पीड्येत अतिथिं यो न दुष्यति ।
 अतिथिप्रियकर्ता यः अतिथेः परिचारकः ।
 अतिथेः कृतसंतोषस्तस्य पुण्यमनन्तकम् ॥ ४:४१॥
 आसनेनार्घपाद्येन पादशौचजलेन च ।
 अन्नवस्त्रप्रदानैर्वा सर्वं वापि निवेदयेत् ॥ ४:४२॥
 पुत्रदारात्मना वापि यो ऽतिथिमनुपूजयेत् ।
 श्रद्धया चाविकल्पेन अक्लीबमानसेन च ॥ ४:४३॥
 न पृच्छेद्गोत्रचरणं स्वाध्यायं देशजन्मनी ।
 चिन्तयेन्मनसा भक्त्या धर्मः स्वयमिहागतः ॥ ४:४४॥
 अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च ।
 पुण्डरीकसहस्रं च सर्वतीर्थतपःफलम् ॥ ४:४५॥
 अतिथिर्यस्य तुष्येत नृशंसमतमुत्सृजेत् ।
 स तस्य सकलं पुण्यं प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ ४:४६॥
 † न गतिमतिथिज्ञस्य गतिमाप्नोति कर्हिचित्† ।

44ab cf. MBh 13.62.18ab: न पृच्छेद्गोत्रचरणं स्वाध्यायं देशमेव वा

39d लभत्यसौ तमनृशंसकर्ता] C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; लभत्यसौ भमनृशंसकर्ता C₉₄, लभत्यसौ तमनृत्
 स कर्ता C₀₂, भवत्यसौ धर्ममशेषकर्ता E 40d प्रशंसते] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; प्रशंस्यते C₀₂
 41a न पीड्येत] C₉₄C₄₅K₈₂E ; न गच्छेत (eyeskip to 4.40c)C₀₂, न पी॥** K₁₀, निपीड्येत K₇
 41b अतिथिं] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; अति C₀₂, *** K₁₀ • न दुष्यति] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; नदुष्यति C₄₅,
 *दुष्यति K₁₀ 41c अतिथि°] C₉₄K₈₂ ; अतिथिं C₄₅C₀₂K₇E, अतिथि? K₁₀ • °प्रिय°] C₉₄C₄₅K₈₂
 K₁₀K₇E ; प्रियः C₀₂ • यः] C₄₅C₀₂K₁₀K₇E ; यर् C₉₄, य K₈₂ 41e अतिथेः] C₄₅C₀₂K₇ ; अतिथि°
 C₉₄K₈₂K₁₀, अतिथिं E 41ef °संतोषस्तस्य] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °संता यस्य C₄₅ 41f पुण्य°]
 CK₈₂K₁₀E ; पून° K₇ 42a °आर्घ°] CK₈₂K₁₀K₇ ; °आर्घ्य° E 42c अन्नव°] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E
 ; अन्नम्ब° C₀₂, अन्नव° K₁₀ 42d निवेदयेत्] CK₈₂K₁₀K₇ ; प्रदापयेत् E 43a °दारात्मना]
 em. ; °दारात्मनो C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇, °दारात्मनो C₉₄, °दारात्मको E 43b °पूजयेत्] C₉₄K₈₂E ;
 °पूज्यते C₄₅C₀₂K₁₀, °पूजते K₇ 43c श्रद्धया] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; श्रद्धाया C₀₂ • चाविकल्पेन] C₄₅
 C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; चापि कल्पेन C₉₄ 44a °चरणं] CK₈₂K₁₀K₇ ; °प्रवरं E 44b देशजन्मनी] C₄₅C₀₂
 K₈₂K₁₀K₇E ; देशजन्मना C₉₄ 44c चिन्तयेन्म°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀E ; चिन्तयेत् C₄₅, चिन्तयेत् C₀₂
 K₇ 44d °गतः] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; °गताः C₀₂, गतम् K₁₀ 45b °सूय°] C₉₄K₈₂K₇E ; °सूर्य°
 C₄₅C₀₂, °सूर्य?° K₁₀ 45d °तपः°] CK₈₂K₁₀E ; °तप° K₇ (unmetr.) 46b नृशंसमतमुत्सृजेत्]
 C₉₄K₈₂K₇ ; नृशंसमत उत्सृजेत् C₄₅, नृशंसकमममुत्सृजेत् C₀₂, नृससमतमुत्सृजेत् K₁₀, न संशय
 समश्नुते E 47a न गतिम°] C₉₄C₄₅K₁₀K₇ ; न गति ना° K₈₂, न तिथिम° C₀₂E 47b कर्हिचित्]
 C₉₄E ; कर्हिचित् C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇

तस्मादतिथिमायान्तमभिगच्छेत्कृताञ्जलिः ॥ ४:४७॥
 सक्तुप्रस्थेन चैकेन यज्ञ आसीन्महाद्भुतः ।
 अतिथिप्राप्तदानेन स्वशरीरं दिवं गतम् ॥ ४:४८॥
 नकुलेन पुराधीतं विस्तरेण द्विजोत्तम ।
 विदितं च त्वया पूर्वं प्रस्थवार्त्ता च कीर्तिता ॥ ४:४९॥
 [यमेषु दमः (५)]
 दम एव मनुष्याणां धर्मसारसमुच्चयः ।
 दमो धर्मो दमः स्वर्गो दमः कीर्तिर्दमः सुखम् ॥ ४:५०॥
 दमो यज्ञो दमस्तीर्थं दमः पुण्यं दमस्तपः ।
 दमहीनमधर्मश्च दमः कामकुलप्रदः ॥ ४:५१॥
 निर्दमः करि मीनश्च पतङ्गभ्रमरमृगाः ।
 त्वग्जिह्वा च तथा घ्राणा चक्षुः श्रवणमिन्द्रियाः ॥ ४:५२॥
 दुर्जयेन्द्रियमेकैकं सर्वे प्राणहराः स्मृताः ।
 दमं यो जयते सम्यग्निर्दमो निधनं व्रजेत् ॥ ४:५३॥
 मृगे श्रोत्रवशान्मृत्युः पतङ्गाश्चक्षुषोर्मृताः ।
 घ्राणया भ्रमरो नष्टो नष्टो मीनश्च जिह्वया ॥ ४:५४॥
 स्पर्शेन च करी नष्टो बन्धनावासदुःसहः ।

47cd = Vāyupurāṇa 2.17.8 = Brahmāṇḍapurāṇa 2.15.8; ≈Śivadharmottara 4.44ab: तस्मादतिथि-
 मायान्तमनुगच्छेत्कृताञ्जलिः 50b cf. Mahābhārata Indeces 14.4.2477: श्रोतुम् इच्छामि कात्स्न्येन
 धर्मसारसमुच्चयम् 54 Cf. Buddhacarita 11.35: गीतैर्हियन्ते हि मृगा वधाय रूपार्थमग्नौ शलभाः
 पतन्ति । मत्स्यो गिरत्यायसमामिषार्थी तस्मादनर्थं विषयाः फलन्ति ॥

47c °यान्त°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °यान्ति° C₀₂ 48a सक्तु°] em. ; शक्तु° C₉₄C₄₅ , शक्तु° C₀₂
 , शक्तु° K₈₂K₇ , शक्तु° K₁₀ , शक्ति° E • चैकेन] CK₈₂K₁₀E ; चैकेन K₇ 48b आसीन्महाद्भुतः]
 corr. ; आसीन्महाद्भुतः C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀ , आसी महद्भुतः C₀₂ , आसीन्महाद्भुतः K₇ , आसीन्महाद्भुतम्
 E 48c °दानेन] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °प्रादानेन C₀₂ 48d स्व°] CK₈₂K₁₀ , {स°} K₇ , स° E •
 °गतम्] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °गतः C₀₂ 49b °त्तम] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; °त्तमम् C₀₂ , °त्तमः E
 49d कीर्तिता] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; कीर्तितम् C₀₂ , कीर्तिताः E 50b धर्मसार°] em. ; धर्मः सार°
 CK₈₂K₁₀K₇ , धर्मभार° E 50c स्वर्गो] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; स्वर्ग C₀₂ 50d कीर्तिर्द°] C₉₄C₄₅K₁₀E
 ; कीर्ति द° C₀₂K₈₂K₇ 51a दमस्ती°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; दम ती° C₄₅ 51d दमः] C₉₄C₄₅K₈₂
 K₁₀K₇ ; दम C₀₂ , दम E • काम°] CK₈₂K₁₀E ; काम K₇ 52a °दमः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °दम
 C₀₂ 52b °भ्रमर°] CK₈₂K₁₀E (unmetr.) ; °भ्रमरा° K₇ 52c घ्राणा] C₉₄K₈₂K₁₀K₇E ; घ्राण C₄₅
 , घ्राण C₀₂ 52d °न्द्रियाः] CK₈₂K₁₀K₇ ; °न्द्रियः E 53b सर्वे] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; सर्व° C₄₅ •
 °हराः] CK₈₂K₁₀K₇ ; °हरा E 53d व्रजेत्] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; व्रजे× C₉₄ 54a मृगे] CK₈₂K₇ ;
 मृगो K₁₀E • श्रोत्र°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀E ; श्रोत्र° C₀₂ , श्रोत° K₇ • °वशा°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ;
 °वचशा° C₄₅ 54b पतङ्गाश्च°] CK₈₂K₁₀K₇ ; पतङ्गा च° E • °षोर्मृताः] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀E ; °सो
 मृताः C₀₂ , °षो मृताः K₇ 54c घ्राणया] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; घ्रातया C₄₅ 54cd नष्टो नष्टो] C₉₄
 C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; नष्टो C₄₅ 55b °सदुःसहः] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; °सदुःसह C₄₅ , °सुदुःसहः K₁₀

किं पुनः पञ्चभुक्तानां मृत्युस्तेभ्यः किमद्भुतम् ॥ ४:५५॥
 पुरुरवो ऽतिलोभेन अतिकामेन दण्डकः ।
 सागराश्चातिदर्पेण अतिमानेन रावणः ॥ ४:५६॥
 अतिक्रोधेन सौदास अतिपानेन यादवाः ।
 अतितृष्णाच्च मान्धाता नहुषो द्विजवज्रया ॥ ४:५७॥
 अतिदानाद्धलिर्नष्ट अतिशौर्येण अर्जुनः ।
 अतिद्यूतान्नलो राजा नृगो गोहरणेन तु ॥ ४:५८॥
 दमेन हीनः पुरुषो द्विजेन्द्र
 स्वर्गं च मोक्षं च सुखं च नास्ति ।
 विज्ञानधर्मकुलकीर्तिनाश
 भवन्ति विप्र दमया विहीनाः ॥ ४:५९॥

[यमेषु घृणा (६)]

निर्घृणो न परत्रास्ति निर्घृणो न इहास्ति वै ।
 निर्घृणे न च धर्मो ऽस्ति निर्घृणे न तपो ऽस्ति वै ॥ ४:६०॥
 परस्त्रीषु परार्थेषु परजीवापकर्षणे ।
 परनिन्दापरान्नेषु घृणां पञ्चसु कारयेत् ॥ ४:६१॥
 परस्त्री शृणु विप्रेन्द्र घृणीकार्या सदा बुधैः ।
 राज्ञी विप्री परिव्राजा स्वयोनिपरयोनिषु ॥ ४:६२॥

58 After this verse, E adds: तस्माद्दम सदा स रक्षेत् अति सर्वत्र वर्जयेत् (understand: तस्माद्दमं सदा रक्षेत् अति सर्वत्र वर्जयेत्)

55c पुनः] $C_{94}^{pc}C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}K_7E$; पुन C_{94}^{ac} 55d तेभ्यः] $CK_{82}K_{10}K_7$; तेभ्य E 56a पुरुरवो] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_7$; पुरुरवे C_{02} , पुरुरवा° E • तिलोभेन अतिकामेन] $CK_{82}K_{10}K_7$; तिकामेन अतिलोभेन E 56b दण्डकः] $CK_{82}K_{10}K_7$; पुण्डकः E 56a सागरा°] em.; सगर° $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}K_7E$, सागर° C_{02} 57b अतिपानेन] $CK_{82}K_{10}K_7$; अतिपापेन E 57c अतितृष्णाच्च मान्धाता] conj.; अतितृष्णा च मान्धातो C_{94} , अतितृष्णा च मान्धातो $C_{45}C_{02}K_{82}K_7$, अतितृष्णा च मन्धातो K_{10} , अतितृष्णा च मानाच्च च E 57d नहुषो] $CK_{82}K_7E$; नहुषो K_{10} 58a °र्नष्ट] $C_{94}K_{82}K_{10}K_7E$; °र्नष्टो C_{45} , नष्टो C_{02} 58c अतिद्यूतान्नलो] $C_{94}C_{02}K_{10}K_7$; अतिद्यूतान्नरो $C_{45}K_{82}$, अतिख्यातान्नलो E 58d नृगो गो°] E; नृगङ्गो° $C_{94}C_{02}K_{10}K_7$, नृगं गो° $C_{45}K_{82}$ 59a हीनः पुरुषो द्विजेन्द्र] $CK_{82}K_7$; हीन पुरुषो द्विजेन्द्र K_{10} , हीनं पुरुषं द्विजेन्द्रः E 59c °नाश] C_{45} ; °नाशो E °नाम $C_{94}C_{02}K_{82}$, °नश्च K_{10} , °नागा K_7 59d विप्र] $CK_{82}^{ac}K_{10}E$; विप्रा $K_{82}^{pc}K_7$ • दमया] $C_{94}C_{45}^{pc}C_{02}K_{82}K_{10}K_7E$; दया C_{45}^{ac} 60a निर्घृणो] $C_{94}C_{45}K_{10}$; निर्घृणो $C_{02}K_7$, निर्घृण K_{82}^{ac} , निर्घृणो K_{82}^{pc} , निर्घृणे E 60b निर्घृणो] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}$; निर्घृणो $C_{02}K_7$, निर्घृणे $K_{82}^{pc}E$ 60c निर्घृणे] $C_{94}C_{45}K_{10}E$; निर्घृणे $C_{02}K_{82}K_7$ 60d निर्घृणे] $C_{94}C_{45}K_{82}K_{10}E$; निर्घृणे $C_{02}K_7$ 61b °जीवापकर्षणे] $C_{94}C_{02}K_{82}K_{10}K_7$; °जीवापकर्षणे C_{45} , °जीवोपकर्षणे E 61c परनिन्दा°] $C_{45}C_{02}K_{82}K_{10}K_7E$; परनिन्द° C_{94} • °परान्नेषु] $CK_{82}K_7E$; °परान्नेषु K_{10} 61d घृणां] $C_{94}C_{45}K_{82}K_7$; घृणा $C_{02}K_{10}E$ 62a घृणी°] $C_{94}C_{02}K_{82}K_{10}K_7E$; घृणा C_{45} 62c °ब्राजा] CK_7 ; °ब्राजी $K_{82}K_{10}$, °ब्राज्या E 62d °पर°] $C_{82}K_7E$; °पशु° K_{10}

परार्थे शृणु भूयो ऽन्य अन्यायार्थमुपार्जनम् ।
 आढप्रस्थतुलाव्याजैः परार्थं यो ऽपकर्षति ॥ ४:६३॥
 जीवापकर्षणे विप्र घृणीकुर्वीत पण्डितः ।
 वनजावनजा जीवा विलगाश्चरणाचराः ॥ ४:६४॥
 परनिन्दा च का विप्र शृणु वक्ष्ये समासतः ।
 देवानां ब्राह्मणानां च गुरुमातातिथिद्विषः ॥ ४:६५॥
 परान्नेषु घृणा कार्या अभोज्येषु च भोजनम् ।
 सूतके मृतके शौण्डे वर्णभ्रष्टकुले नटे ॥ ४:६६॥
 एते पञ्चघृणासु सक्तपुरुषाः स्वर्गार्थमोक्षार्थिनः
 लोके ऽनिन्दनमाप्नुवन्ति सततं कीर्तिर्यशोऽलंकृतम् ।
 प्रज्ञाबोधश्रुतिं स्मृतिं च लभते मानं च नित्यं लभेत्
 दाक्षिण्यं स भवेत्स आयुष परं प्राप्नोति निःसंशयः ॥ ४:६७॥

[यमेषु पञ्चविधो धन्यः (७)]

चतुर्मौनश्चतुःशत्रुश्चतुरायतनं तथा ।
 चतुर्ध्यानं चतुष्पादं पञ्चधन्यविधोच्यते ॥ ४:६८॥
 चतुर्मौनस्य वक्ष्यामि शृणुष्वावहितो भव ।

63b cf. Bhagvadgītā 16.12: आशापाशशतैर्वद्धाः कामक्रोधपरायणाः । ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान् ॥

65cd These two pādas are illegible in K₁₀ 66 This verse is mostly illegible in K₁₀

63b अन्याया°] CK₈₂K₇E ; अन्यया° K₁₀ • °र्जनम्] CK₈₂K₇E ; °र्जवम् K₁₀ 63c °तुला°] CK₈₂K₇E ; °तुल° K₁₀ 63d °र्थ°] C₉₄C₄₅K₈₂E ; °र्थ° C₀₂ , °र्थ° K₁₀ , °र्थ° K₇ 64a विप्र] C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; विप्र C₉₄ , विप्रे C₀₂ 64b घृणी°] CK₈₂K₁₀K₇ ; घृणा° E 64c वनजावनजा] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀E ; वनजाव*जा C₄₅^{ac} , वनजा वनिजा C₄₅^{pc} , वनज विनजा K₇ 64d विलगाश्चरणाचराः] corr. ; विलगाचरणाचराः C₉₄C₄₅K₇ ; विलगोचरगोचरः C₀₂E , विलगोचरगोचराः K₈₂ , विलगाचरणाचराः K₁₀ 65b वक्ष्ये] CK₈₂K₁₀K₇ ; वक्ष्या E 66b अभोज्येषु] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; अभोज्ये C₄₅ 66c शौण्डे] K₈₂ ; सौण्डे C₉₄C₀₂K₇ , शौण्डे C₄₅ , सौण्डे K₁₀ , सौण्डो E 67a °पुरुषाः] K₇ ; °पुरुषः CK₈₂K₁₀E • °र्थिनः] K₇^{pc} ; °र्थिनां CK₈₂K₁₀E , °र्थिना K₇^{ac} 67b ऽनिन्दनमाप्नुवन्ति] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; ऽनिन्दनवाप्नुवन्ति C₀₂ , नन्दनवायुवन्ति E 67c °श्रुतिं] K₇ ; °श्रुति° CK₈₂K₁₀E • नित्यं] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; नित्य C₄₅ 67d स आयुष] em. ; समायुष CK₇ , समायुषः K₈₂ (unmetr.) , समायुष K₁₀ , स मानुष E • निःसंशयः] CK₁₀K₇E ; निःसंशयः K₈₂ 68a चतुर्मौन°] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; चतुर्मौन° C₀₂ , चतुर्मौन° K₁₀ 68ab °तुःशत्रुश्च°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; °तुःशत्रुच° C₀₂ , °तुःशत्रुच° E 68b °तुरायतनं] C₄₅C₀₂K₈₂K₇E ; °तुरायतनं C₉₄ , चतुरायतनम् K₁₀ 68c °पादं] CK₇E ; °पादः K₈₂ , ** K₁₀ 68d पञ्चधन्य°] CK₈₂K₁₀K₇ ; धन्यपञ्च° E 69a °मौनस्य] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; °मौनस्य C₄₅

पारुष्यपिशुनामिथ्यासम्भिन्नानि च वर्जयेत् ॥ ४:६९ ॥
 कामः क्रोधश्च लोभश्च मोहश्चैव चतुर्विधः ।
 चतुःशत्रुर्निहन्तव्यः सो ऽरिहा वीतकल्मषः ॥ ४:७० ॥
 चतुरायतनं विप्र कथयिष्यामि तच्छृणु ।
 करुणा मुदितोपेक्षा मैत्री चायतनं स्मृतम् ॥ ४:७१ ॥
 चतुर्ध्यानाधुना वक्ष्ये संसारार्णवतारणम् ।
 आत्मविद्याभवः सूक्ष्मं ध्यानमुक्तं चतुर्विधम् ॥ ४:७२ ॥
 आत्मतत्त्वः स्मृतो धर्मो विद्या पञ्चसु पञ्चधा ।
 षट्त्रिंशाक्षरमित्याहुः सूक्ष्मतत्त्वमलक्षणम् ॥ ४:७३ ॥
 चतुष्पादः स्मृतो धर्मश्चतुराश्रममाश्रितः ।
 गृहस्थो ब्रह्मचारी च वानप्रस्थो ऽथ भैक्षुकः ॥ ४:७४ ॥
 धन्यास्ते यैरिदं वेत्ति निखिलेन द्विजोत्तम ।
 पावनं सर्वपापानां पुण्यानां च प्रवर्धनम् ॥ ४:७५ ॥
 आयुः कीर्तिर्यशः सौख्यं धन्यादेव प्रवर्धते ।
 शान्तिः पुष्टिः स्मृतिर्मेधा जायते धन्यमानवे ॥ ४:७६ ॥

[यमेष्वप्रमादः (८)]

प्रमादस्थान पञ्चैव कीर्तयिष्यामि तच्छृणु ।
 ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयो गुर्वङ्गनागमम् ।

69cd cf. Divyāvadāna 186.21: आर्य, किमेभिः कर्म कृतम्येनैवविधानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्तीति ?
 स कथयति । एते प्राणातिपातिका अदत्तादायिकाः काममिथ्याचारिका मृषावादिकाः पैशुनिकाः
 पारुषिकाः संभिन्नप्रलापिका अभिध्यालवो व्यापन्नचित्ता मिथ्यादृष्टिकाः । 74cd = MBh 12.234.13ab
 ≈ MBh 14.4513ab etc.

69c पारुष्यं] CK₁₀K₇E ; पारुष्यं K₈₂ • °पिशुना°] CK₈₂K₁₀K₇ ; °पिण्डाना° E 70c चतुःशत्रुर्नि°]
 C₉₄C₄₅E ; चतुःशत्रु नि° C₀₂K₈₂K₁₀K₇ 70d सो ऽरिहा] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; स्रोरिहा C₄₅, सर्वथा E
 71c मुदितो°] CK₈₂K₁₀K₇ ; मुदितौ° E 71d चायतनं] C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; चायतन C₉₄, चायतन^१
 C₄₅ 72c °भवः] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; °भव C₉₄C₀₂, °भव E 72cd सूक्ष्मं ध्या°] C₉₄K₈₂K₇
 E ; सूक्ष्मा^१न्या^१° C₄₅, सूक्ष्मा^१ध्या° C₀₂, सूक्ष्मध्यान° K₁₀ 72d °नमुक्तं चतुर्विधम्] C₀₂K₁₀ ;
 °नमुक्तश्चतुर्विधम् C₉₄, °नमुक्तश्चतुर्विधः C₄₅K₈₂, °नमुक्तं चतुर्विधिं K₇, °नयज्ञश्च E 73a स्मृतो]
 C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; स्मृता C₀₂E • धर्मो] CK₈₂K₁₀K₇ ; धन्या E 73cd आहुः सू°] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀
 K₇E ; आ★ C₉₄ 74ab धर्मश्च°] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; धर्म च° C₀₂K₁₀ 74b °श्रितः] CK₈₂K₁₀E ;
 °श्रिताः K₇ 74d भैक्षुकः] CK₈₂K₁₀K₇ ; भक्षकः E 75a यैरिदं] C₉₄K₈₂K₁₀K₇E ; यैरिदं C₄₅C₀₂
 • वेत्ति] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; वेत्ति C₀₂ 75d प्रवर्धनम्] CK₈₂K₁₀K₇ ; प्रवर्धनः E 76b धन्यादेव]
 CK₈₂K₁₀K₇ ; धर्मादेव E 76c पुष्टिः] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; ★ष्टिः C₉₄ • स्मृतिर्मेधा] C₉₄C₄₅K₁₀K₇
 E ; स्मृति मेधा C₀₂K₈₂ 76d °मानवे] em. ; °मानवः CK₈₂K₁₀K₇E 77a °स्थान] C₉₄C₀₂K₈₂
 K₁₀ ; °स्थानं C₄₅K₇E (unmetr.) • पञ्चैव] CK₈₂K₁₀K₇ ; पञ्चैवं E 77b कीर्तयिष्यामि] CK₈₂K₇E ;
 कीर्तयिष्यामि K₁₀

महापातकमित्याहुस्तत्संयोगी च पञ्चमः ॥ ४:७७॥
 अनृतं च समुत्कर्षे राजगामी च पैशुनः ।
 गुरोश्चालीकनिर्बद्धः समानि ब्रह्महत्याया ॥ ४:७८॥
 ब्रह्मो ऋग्वेदनिन्दा च कूटसाक्षी सुहृद्वधः ।
 गर्हितानाद्ययोर्जग्धिः सुरापानसमानि षट् ॥ ४:७९॥
 रेतोत्सेकः स्वयोन्यासु कुमारीष्वन्त्यजासु च ।
 सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु गुरुतल्पसमः स्मृतः ॥ ४:८०॥
 निक्षेपस्यापहरणं नराश्वरजतस्य च ।
 भूमिवज्रमणीनां च रुक्मस्तेयसमः स्मृतः ॥ ४:८१॥
 चत्वार एते सम्भूय यत्पापं कुरुते नरः ।
 महापातकपञ्चैतन् तेन सर्वं प्रकाशितम् ।
 पञ्चप्रमादमेतानि वर्जनीयं द्विजोत्तम ॥ ४:८२॥

[यमेषु माधुर्यम् (९)]

कायवाङ्मनमाधुर्यश्चक्षुर्बुद्धिश्च पञ्चमः ।

77c-f ≈ MBh Indeces 12.30: ब्रह्महत्यां सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमम् । महान्ति पातकान्याहुः संयोगं चैव तैः सह ॥ ≈ Manu 11.55 (in Olivelle's edition): ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः । महान्ति पातकान्याहुः संसर्गश्चापि तैः सह ॥ See also Yājñavalkyasmṛti 3.227: ब्रह्महा मद्यपः स्तेनस्तथैव गुरुतल्पगः । एते महापातकिनो यश्च तैः सह संवसेत् ॥ 78 ≈ MBh 5.40.3: अनृतं च समुत्कर्षे राजगामि च पैशुनम् । गुरोश्चालीकनिर्बन्धः समानि ब्रह्महत्याया ॥ = Manu 11.56 ≈ Viṣṇusmṛti 37.1-4 ≈ Agnipurāṇa 168.25 79 ≈ Manu 11.57: ब्रह्मोज्झता वेदनिन्दा कौटसाक्ष्यं सुहृद्वधः । गर्हितानाद्ययोर्जग्धिः सुरापानसमानि षट् ॥ See also Yājñavalkyasmṛti 3.228: गुरुणामध्यधिकेपो वेदनिन्दा सुहृद्वधः । ब्रह्महत्यासमं ज्ञेयमधीतस्य च नाशनम् ॥ 80 ≈ Manu 11.59: रेतःसेकः स्वयोनीषु कुमारीष्वन्त्यजासु च । सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु गुरुतल्पसमं विदुः ॥ 81 = Manu 11.58

78a समुत्कर्षे] em. ; समुत्कर्ष C₉₄K₈₂, समुत्कर्ष C₀₂K₁₀K₇E, समुत्कर्ष C₄₅ 78b राज०] CK₈₂K₁₀K₇ ; राज्ञी० E 78c °निर्बद्धः] C₉₄C₄₅K₇ ; निबद्धस् C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀, निर्बद्धस् E 78d ब्रह्महत्याया] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; ब्र***या C₉₄ 79a ब्रह्मो] CK₈₂K₁₀K₇ ; ब्रह्म E 79b सुहृद्वधः] CK₈₂K₁₀K₇ ; सकृद्वधः E 79c °नाद्ययोर्जग्धिः] em. ; °न्नञ्च यो जग्धिस् C₉₄, °न्नञ्च यो जग्धि C₄₅, °न्नञ्च योद्विग्नः C₀₂, °न्नं च यो जग्धिः K₈₂, °न्नं च यो जग्धिः K₁₀, °न्नञ्च यो जवे K₇, °न्नञ्च यो विप्रः E 80a स्वयोन्यासु] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; सुतोन्त्यासु C₄₅ 80c सख्युः] em. ; सख्य CK₈₂E, ** K₁₀, सख्यु K₇ • पुत्रस्य च स्त्रीषु] CK₈₂K₇ ; ***** K₁₀, पुत्रीषु चास्त्रीषु E 80d °समः] CK₈₂K₇ ; ** K₁₀, °सम E 81a निक्षेप०] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; निक्षेप० K₁₀, निक्षेप० C₄₅ 81b नराश्वरजतस्य] C₉₄C₀₂K₈₂K₇E ; नराश्वरजतस्य K₁₀, नराणां स्वजनस्य C₄₅ 81d रुक्मस्तेय०] em. ; रुग्मस्तेय० C₉₄, रुग्मस्तेय० C₄₅C₀₂K₈₂K₇, **** K₁₀, हृतस्तेय० E • °समः] C₉₄C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; सः C₄₅, °सम E 82a एते] CK₈₂K₇ ; एते K₁₀, एव E • सम्भूय] C₉₄C₄₅K₈₂K₇E ; संभूयो C₀₂, संभूयो K₁₀ 82c °पञ्चैतन्] CE ; °पञ्चैतम् K₁₀, °पञ्चैतन् K₇, °पञ्चैते K₈₂ 82e °मादम्] CK₈₂K₁₀K₇ ; °माद E 82f वर्जनीयं] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; वर्जनीयो C₀₂ 83ab मनमाधुर्यं च०] em. ; °मनसा धूर्यश्च० C₉₄C₀₂K₈₂K₇, °मनसाधूर्यश्च० C₄₅, °मन*धूर्य* K₁₀, °मनसा भूर्यश्च० E 83b °क्षुर्बुद्धि०] C₉₄C₄₅K₇E ; °क्षु बुद्धि० C₀₂K₈₂, *** K₁₀

सौम्यदृष्टिप्रदानं च क्रूरबुद्धिं च वर्जयेत् ॥ ४:८३॥
 प्रसन्नमनसा ध्यायेत्प्रियवाक्यमुदीरयेत् ।
 यथाशक्तिप्रदानं च स्वाश्रमाभ्यागतो गुरुः ॥ ४:८४॥
 इन्धनोदकदानं च जातवेदमथापि वा ।
 सुलभानि न दत्तानि इन्धनाग्न्युदकानि च ।
 क्षुते जीवेति वा नोक्तं तस्य किं परतः फलम् ॥ ४:८५॥

[यमेष्वार्जवम् (१०)]

पञ्चार्जवाः प्रशंसन्ति मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ।
 कर्मवृत्त्याभिवृद्धिं च पारतोषिकमेव च ।
 स्त्रीधनोत्कोचवित्तं च आर्जवो नाभिनन्दति ॥ ४:८६॥
 आर्जवो न वृथा यज्ञ आर्जवो न वृथा तपः ।
 आर्जवो न वृथा दानमार्जवो न वृथाग्नयः ॥ ४:८७॥
 आर्जवस्येन्द्रियग्रामः सुप्रसन्नो ऽपि तिष्ठति ।
 आर्जवस्य सदा देवाः काये तस्य चरन्ति ते ॥ ४:८८॥
 इति यमप्रविभागः कीर्तितो ऽयं द्विजेन्द्र
 इह परत सुखार्थं कारयेत्तं मनुष्यः ।
 दुरितमलपहारी शङ्करस्याज्ञयास्ते
 भवति पृथिविभर्ता ह्येकच्छत्रप्रवर्ता ॥ ४:८९॥

83c °दानं च] CK₈₂K₇ ; ** K₁₀ , °दानश्च E 83d °बुद्धिं च] C₉₄K₈₂K₇ ; बुद्धिश्च C₄₅ , °दृष्टिं च C₀₂E , *** K₁₀ 84a प्रसन्न°] CK₈₂E ; {प्रसन्न}° K₁₀ , प्रसन्न° K₇ 84c यथा°] CK₈₂K₁₀K₇ ; यस्य E • °दानं] CK₈₂K₁₀K₇ ; °दातश्च E 84d स्वाश्रमा°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; स्वासमा° C₀₂ • °गतो] CK₈₂K₁₀E ; °सतो K₇ 85b इन्धनो°] CK₈₂K₁₀E ; इत्वनो° K₇ • जात°] C₉₄C₀₂K₈₂K₁₀K₇E ; जा° C₄₅ 85c सुलभानि न] CK₈₂K₁₀K₇ ; सुरभानि च E 85d °दकानि] CK₈₂K₇E ; °तत्कानि K₁₀ 85e क्षुते] conj. ; क्षुतं CK₈₂K₁₀K₇ , शतं E 86a पञ्चार्जवाः] C₉₄C₄₅K₈₂K₇ ; पञ्चार्जवः C₀₂ , *** K₁₀ , पञ्चार्जवा E • प्रशंसन्ति] CK₇ ; प्रशंसन्ति K₈₂E , {प्रसंसन्ति} K₁₀ 86c कर्म°] C₄₅C₀₂K₈₂K₇E ; °र्म° C₉₄ , {कम्मा}° K₁₀ • °वृत्त्याभिवृद्धिं च] CK₈₂K₇ ; °वृत्तिभिवृद्धिश्च K₁₀ , °वृत्त्याभिवृद्धिश्च E 86e स्त्रीधनोत्कोच°] CK₈₂K₁₀K₇ ; स्त्रीधनङ्गो च E • °वित्तं च] CK₈₂K₇E ; °वित्तिश्च K₁₀ 86f आर्जवो ना°] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇ ; आर्जवश्च C₀₂ , आर्जवेना° E 87ab आर्जवो न वृथा यज्ञ आर्जवो न वृथा तपः] CK₁₀K₇ ; omitted in K₈₂^{ac} , आर्जवो न वृथा यज्ञ आर्जवो न वृथा तप K₈₂^{pc} , आर्जवो न वृथा यज्ञश्चार्जवो न वृथा तपः E 87cd (आर्जवो ... वृथाग्नयः)] CK₈₂K₁₀K₇ ; omitted in E 88ab (आर्जव° ... तिष्ठति)] CK₈₂K₁₀K₇ ; omitted in E 88a °ग्रामः] C₉₄C₄₅K₇E ; °ग्रामात् C₀₂K₁₀ , °ग्रामाः K₈₂ 88d तस्य चरन्ति] C₄₅C₀₂K₈₂K₁₀K₇ ; तस्य रमन्ति E , त*×*न्ति C₉₄ 89a यमप्रविभागः] C₉₄C₄₅K₁₀K₇ ; यमविभागः C₀₂ , यमप्रविभागः K₈₂ , नियमपरिभागः E • द्विजेन्द्र] CK₈₂K₁₀K₇ ; नरेन्द्र E 89b °येत्तं मनुष्यः] corr. ; °येत्तन्मनुष्यः °येत्तन्मनुष्यः C₀₂ 89c दुरित°] CK₈₂K₁₀K₇ ; इरित° E • °पहारी] C₉₄C₄₅K₈₂K₁₀K₇E ; °पलपहारी C₀₂ • °ज्ञयास्ते] CK₁₀K₇E ; °ज्ञयाते K₈₂ 89d °वर्ता] °वृत्ता CK₁₀K₇ , °वृत्ताः K₈₂E

॥ इति वृषसारसंग्रहे यमविभागो नामाध्यायश्चतुर्थः ॥